Om Schartauskulpturen vid Domkyrkan

Efter att ha studerat Schartaus levnadshistoria blev jag mycket glad, då jag där fann en person, som rakryggad stod för sin absoluta tro på Guds Ord! Här fanns inte detta vi så ofta möter i dagens sekulariserade värld, där intet är *riktigt heligt* allt går att rucka på än lite hit och än lite dit.

Samtidigt fäste jag mig vid några ord, som hans dotter lär ha yttrat på tal om Schartauanismen på västkusten: »Pappa var minsann ingen Schartauan!»

För man har alltid bara hört talas om den sekteristiska inriktningen och han förknippas faktiskt felaktigt med denna dogmatiska inställning!

Han var en enkel man som inte sökte sin egen vinning och position, varken inom kyrka eller samhälle. Hans enda strävan var att vara en sann och god lärare för sina medmänniskor, och hans fredagspredikningar fick stor betydelse för människor även långväga ifrån, säkerligen inte minst på grund av hans personliga resning och hans karismatiska och ljusa utstrålning, trots den mörka klädseln. Samtidigt var han ingen drömmare, utan synnerligen pragmatisk i sin tolkning av Ordet.

Därför valde jag att gestalta honom rak och enkel och genom placeringen här på sin nya lilla scen utanför kyrkan i form av sockeln, låta honom fortsätta sin predikan om betydelsen av att BRUKA GUDS ORD, det vill säga inte bara att läsa bibeln, men också göra bruk av Ordet i sitt liv och förverkliga så mycket man kan av det – den dubbla betydelsen av texten runtom sockeln.

Peter Linde
Saltsjöbaden den 6 september

Peter Lindes staty av Henric Schartau (1757–1825)

Med Peter Lindes porträttskulptur av Henric Schartau får Lund sin tredje offentliga staty. 1853 invigdes Carl Gustaf Qvarnströms staty över Esaias Tegnér på Tegnérsplatsen, och 1938 fick den sällskap av Ansgar Almquists porträtt av den unge Linné på Petriplatsen. Att Schartaustatyn får sin placering strax söder om Lunds domkyrka är följdriktigt ty det var i domkyrkan som Henric Schartau samlade stora åhörarskaror med sina predikningar och sin enkla, folkliga förkunnelse. Närheten till Tegnérstatyn på andra sidan domkyrkan är också väsentlig, ty Schartau var den berömde grekprofessorns och skaldens själasörjare.

Det har varit en lång resa innan Schartaustatyn kom på plats. Redan på 1920-talet insamlades pengar till ett monument i form av en staty över Henric Schartau. 80 år senare står den där söder om Lundadomen, skulpterad av Peter Linde och gjuten i brons hösten 2002 av landets främsta konstgjuteri, Bergmans i Enskede. Själva statyn är 240 cm hög och står stadigt på en rund sockel av granit 60 cm hög och 120 cm i diameter, med en inskription i vacker antikva. Linde har utformat sitt monument på grundval av enkla, harmoniska talförhållanden, på proportionerna 1:2 och 1:4. Harmonisk är också den bild som skulptören har givit av den folkkäre predikanten och själasörjaren. Peter Linde har läst in sig på Schartaus skrifter och i sin tolkning utgått från de samtida porträtt som finns av den berömde lundateologen, bland annat Anders Arfwidssons gravyr efter Johan Holmbergssons teckning av Schartau i helfigur.

Peter Lindes Schartau är svept i en vid mantel som faller i lugna djupa veck, som svarar mot det mjukt böljande håret. Innanför manteln bär han sin prästrock. I högra handen håller han bibeln i ett kraftfullt grepp, med den vänstra håller han ihop sin mantel. Schartaustatyn ger intrycket av en ungdomlig prelat, en man någonstans i 35–40-årsåldern. Gestalten har en lugn, värdig resning, och samspelet mellan ansikte och händer är utomordentligt väl genomfört Linde har på ett mästerligt vis lyckats förena det praktiska, sakliga draget hos

Schartau med den djupa andlighet som präglade hela hans gärning. Hans ansikte är liksom upplyst inifrån.

Det sägs ibland att statyer inte passar in i vår upplysta tid. Det är ett påstående som tål att diskuteras. En del konstnärer väljer en mellanväg i form av ett abstrakt monument som hyllning åt den avlidne, medan andra undflyr problematiken genom att göra något helt annat. Likväl reses det fortfarande porträttstatyer runt om i världen. Människans behov av förebilder och minnesmärken är outsläckligt. Skulptörer som K. G. Bejemark och Thomas Qvarsebo har på ett spirituellt vis sökt förnya den urgamla statybildhuggarkonsten. Peter Linde, som är född i Karlshamn 1946, uppvuxen i Köpenhamn och utbildad vid Konsthögskolan i Stockholm står stadigt på traditionens mark. Han förenar gedigen konstnärlig och hantverklig skolning med stor känslighet och förmåga till inlevelse i den avbildades väsen. Detta gäller såväl hans båda statyer över Karin Boye, i Göteborg respektive Huddinge, som hans staty över Moa Martinsson i Norrköping, och nu över Henne Schartau i Lund. Må den arkitekt som omsider får uppdraget att rita det nya besökscentret söder om domkyrkan besinna vikten av ett vackert samspel mellan byggnader och skulptur i denna extremt känsliga gamla lundamiljö!

Jan Torsten Ahlstrand
Museichef, Skissernas Museum, Lund

Omdömen om Henric Schartaus prästerliga gärning

Den mannen följer man ända till graven.
Esaias Tegnér 1825 (muntlig tradition)

Han var ett ideal av en luthersk präst, sådan en kristen skald skulle vilja bilda sig detsamma – en karaktär från antiken.
Peter Wieselgren i Uriel 1825

Överallt röjer sig en reda i begreppet, en skarphet i blicken, en livlighet och bestämdhet i framställningen, som måste tillfredsställa även ett mindre andeligt föreståndd. Man märker, att man har en man framför sig, vilken förtäljer vad han själv har sett och hört.
J. H. Thomander i Kometen 1826

Ehuru Schartau vid första påseendet förekom hård och kall, så är dock visst, att så snart det gällde det andliga på allvar, var i det enskilda samtalet hans känsla ytterst lättrörd, hans väsen öppet och välvilligt, hans ord innerliga och varma.
Assar Lindeblad: Henric Schartaus lefnad och lära 1837

Hans på djupet gående katekisation hade i synnerhet intreserat mig. Det var som hade jag biktat mig för honom. Jag igenkände i så mycket mina egna, åt ingen människa meddelade själserfarenheter. Schartaus ord voro mig »spjut och naglar». Jag var träffad.
P. G. Ahnfeldt: Studentminnen 1856

Han bar sitt huvud högt, uttryckte i sin hållning, vi vilja icke säga stolthet, men säkerhet, liksom ville han säga: Jag vet på vem jag tror. Hela hans yttre människa visade kraft och bestämdhet, vilket även gav åt hans rörelser viss livlighet.
C. A. Agardh: Samlade skrifter 1863

Vad schartauanismen har uträttat som folkuppfostrare, är nog icke lätt att taxera. Ännu ligger underskattningen oss närmare än motsatsen. I dessa tre, respekten för reda och klarhet även i det religiösa och därmed misstron mot känslosvall, i vördnaden för det heliga och i fast karaktärsdaning, ligger den schartauanska fromhetstypens motsättning mot pietismen. Helgden och allvaret blevo dess sköna arvedel.
Nathan Söderblom i Ord och Bild 1907

Söker man så att analysera Schartaus begåvning, finner man först och främst, att han var en synnerligen god psykolog, en kännare av människosjälens liv i alla dess former, särdeles sådana, som de yttrade sig hos hans samtid och hans omgivning. Från denna egenskap härflyter hans ovanliga förmåga och framgång i den enskilda själavården.
Seved Ribbing: En vänkrets i det gamla Lund 1908

Det kan ske i dag, det som skedde, då han själv, genom sina äkta lärjungar och genom sina skrifter väckte upp slöheten, slog ned förnuftshögfärden och byggde ett bålverk mot subjektivismen och brakte syndare på knä inför Gud och hans eviga ord.
P. Rydholm i Kyrkohistorisk årsskrift 1908

Mera utmärkande och särskiljande för honom är hans betonande av Skriften såsom nådemedlet, i och genom vilket Guds Ande alltjämt är verksam och givande. Icke var detta någon nyhet i luthersk teologi och uppbyggelselitteratur; men utan tvekan kan man nog påstå, att ingen före Schartau så kraftigt och ihärdigt som han bekänt sin tro på Skriften som nådemedel. Intet torde snarare än detta kunna sägas vara det mest centrala i Schartaus åskådning och i hans lärosätt. Mera än något annat gav detta prägel åt Schartaus förkunnelse.
Gottfrid Billing: Henric Schartau 1914

Han är icke mannen, som bryter sig ut ur klippan, hos vilken man märker inriktningen åt nya håll, utan mannen, som sluter sig in i klippan, i den fasta borgen av inre koncentration. Han var ingalunda färdig, han levde ett växande och kämpande liv, men han var ständigt helt och utpräglat det han var. Därmed sammanhänger ock lugnet och harmonien i hans väsen. Det var ej stelnad konsekvens utan andens vila i koncentrationens levande centrum.
Henrik Hägglund: Henric Schartau. Till hundraårsminnet 1924

Det egendomliga är att mannens storhet egentligen bottnar i en sak: hans djupa allvar. Han tog den lära, han vuxit upp i, den fromhet, vars luft han insupit vid sin morfars knän, på fullt allvar. Han skapade sig på så sätt en fast kärna i sitt väsen. Viljan, tanken, känslan förtätade sig till denna centralpunkt, från vilken de personligheten bestämmande krafterna sedan utstrålade.
Torgny Segerstedt i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning 1925

Ingen svensk predikant har i samma utsträckning bildat skola som Schartau. Ingen av våra äldre uppbyggelseförfattare är ännu i samma grad en levande faktor i svenskt fromhetsliv.
Yngve Brilioth: Predikans historia 1945

Henric Schartau är Lunds stifts förnämsta prästerliga minne.
Edvard Rodhe i Lunds stifts herdaminne 1952

Som predikant, kateket och själasörjare kom han omsider att bli skolbildande i en grad som knappast någon annan svensk kyrkoman; impulsgivande har han dessutom blivit långt utanför de egentliga lärjungarnas krets.
Elis Malmeström i Nordisk teologisk uppslagsbok 1957

Ingen enskild person har utövat ett så djupgående inflytande som Schartau på kyrkolivet i södra och västra Sverige under 1800- och 1900-talen. Han gav själv inte ut sina skrifter, men av ingen annan svensk teologisk författare torde så mycket ha publicerats
Anders Jarlert i Svenskt Biografiskt Lexikon 2001

Om Henric Schartaus uppdrag i Lunds stad

Hösten 1808 tillsattes den första branddirektionen och i början levde branddirektionen ett mycket begränsat liv med mycket litet utrymme för egna initiativ. 1810 ändrades dock dessa premisser drastiskt då man fick prosten Henric Schartau som ordförande. Från och med 1811 fick man ett rikt flöde av information från branddirektionen och man började att agera som det kontroll- och övervakningsorgan som man hade till uppgift att vara. Henric Schartau gick verkligen in för att se till att myndigheternas beslut i fråga om brandväsendet blir verkställt.
Pia Svensson-Bengtsson i Lunds brandförsvar, 1993

Den ledamot av fattigdirektionen, som förefaller ha varit mest verksam, var prosten Henric Schartau. Han tog initiativ till att fattigskolan kom under fattigdirektionens ansvar. Vidare var han verksam för att få till stånd en arbetsinrättning.
Gustaf Ernst i Lunds folkskolor före 1842, 1941

Svenska Akademiens minnespeng över Henrik Schartau

Den minnespenning Akademien detta år låtit prägla är ägnad prosten Henric Schartau. Åtsidan framter hans bröstbild och namn jämte födelse- och dödsåret. På frånsidan ses en herde med sina får, och omskriften lyder: *Pastor sedulus ille gregis verusque magister* (Han var en trogen herde för hjorden och en rätt lärare).
Ur Svenska Akademiens protokoll, 1913